

Aljaž Krajnc

Jožef in Potifarjeva žena v poznoantičnem judovskem in krščanskem slovstvu v semitskih jezikih *Joseph and Potiphar's Wife in Late Antique Jewish and Christian Writings in Semitic Languages*

Povzetek: Prispevek proučuje zgodbo Jožefa in Potifarjeve žene v poznoantičnem judovskem in krščanskem slovstvu, napisanem v semitskih jezikih. Analizirana so tri judovska dela ter šest krščanskih del iz obdobja med 2. in 7. stoletjem po Kristusu. Prispevek se osredotoča na izvenkanonične motive v omenjenih delih in analizira njihovo sopojavljanje. Ti motivi so se med judovskimi in krščanskimi deli občasno izmenjevali, hkrati pa so se razvijali tudi motivi, značilni samo za eno izmed teh tradicij. Prispevek spremlja še dodatek s prevodi obravnavanih del.

Ključne besede: Potifarjeva žena, pozna antika, semitski jeziki, judovstvo, krščanstvo, izvenkanonični motivi

Abstract: The paper examines the story of Joseph and Potiphar's wife as depicted in late antique Jewish and Christian literature written in Semitic languages, revealing the development and transmission of motifs between these two traditions. The study analyzes three Jewish texts and six Christian texts, dating from the 2nd to the 7th century CE. Special attention is given to extracanonical motifs, which occasionally transitioned between Jewish and Christian works while also evolving into motifs characteristic of only one of these traditions. The paper includes an appendix with translations of the analyzed texts.

Keywords: Joseph, Potiphar's wife, Late Antiquity, Semitic languages, Judaism, Christianity, non-canonical motifs

1. Uvod

Poželenje, če ni usmerjeno na pravi predmet, in uničujoče posledice za hotneža so pogosto predmet literarnih del in Sveto pismo v tem oziru ni nobena izjema.¹

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0262 („Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga“) in raziskovalnega projekta J6-50212 („Moč čustev in status ženskih likov v različnih literarnih žanrih Stare zaveze“), ki ju sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko

Poželenje ima pomembno vlogo v različnih literarnih vrstah Svetega pisma,² pojavlja pa se tudi v narativnih delih Svetega pisma. Ena izmed najbolj znanih pripovedi o uničujoči naravi poželenja je gotovo zgodba o Jožefu in Potifarjevi ženi,³ ki jo najdemo v Prvi Mojzesovi knjigi (1 Mz 39,6-20). Pripoved so judje in kristjani redno brali, saj je bila del njihove svete knjige. Pri tem niso ostajali zgolj pri golem branju, ampak so v obdobju pozne antike ustvarili tudi dela, ki so zgodbo o Potifarjevi ženi in Jožefu komentirala ter preubesedovala. Zgodba je bila med judi in kristjani verjetno zelo popularna, o čemer priča veliko tako število judovskih kot tudi krščanskih del, ki se nanjo navezujejo.⁴ Ni torej presenečenje, da je zgodba prisotna tudi v Koranu, ki pa ne sledi kanonični pripovedi, ampak vsebuje izvenkanonične motive. Nekatere izmed teh motivov je mogoče najti tudi v poznoantičnem judovskem in krščanskem slovstvu.

Pričujoči prispevek obravnava zgodbo Jožefa in Potifarjeve žene v poznoantičnem judovskem in krščanskem slovstvu v semitskih jezikih – gre za preliminarni rezultat študije o koranski uporabi tega motiva ter uporabi biblične dediščine v Koranu. Omejuje se na obdobje pozne antike (2.–7. stol. po Kr.), saj krščanstvo in judovstvo, kot ju pozna Koran, pripadata temu obdobju. Omejitev na slovstvo, ki je dostopno ali bilo napisano v semitskih jezikih, je posledica tega, da je Koran nastal v okolju, na katerega so odločilno vplivali arabščina, različni aramejski dialekti, gəʿəz, deloma pa tudi hebrejščina (zlasti zaradi judovske verske dediščine).

Namen prispevka je pregled judovskega in krščanskega poznoantičnega slovstva v semitskih jezikih, ki obravnava zgodbo o Jožefu in Potifarjevi ženi in ki ga lahko upravičeno vključimo v nabor besedil, ki bi lahko imela vpliv na kontekst, v katerem je nastal Koran. Besedila bodo proučena z vidika izvenkanoničnih motivov, ki jih uporabljajo. Zgodbo o Potifarjevi ženi in Jožefu v izbranih poznoantičnih virih so sicer že obravnavali različni avtorji (Goldman 1995; Kalimi 2001; Avsenik Nabergoj 2009; Grypeou in Spurling 2013, 323–359; Gregg 2015, 223–321); James Kugel je leta 1990 objavil monografijo *In Potiphar's house : the interpretive life of biblical texts*, ki se v celoti posveča Jožefovi usodi v Potifarjevi hiši, kot jo opisujejo različna poznoantična dela. Vendar pa ti pregledi ne zajemajo vseh del judovske in (zlasti) krščanske tradicije v semitskih jezikih, ki so nastala v obdobju pozne antike in so nam na voljo. Takšen pregled je nujen, če želimo oceniti uporabo biblične dediščine v Koranu – obenem pa izvirnost Korana v kontekstu pozne antike.

Pričujoči prispevek je tako nujen preliminarni pregled pojavljanja izvenkano-

dejavnost Republike Slovenije (ARIS). O širši raziskovalni viziji in široko zastavljenem poskusu raziskovanja čustev ter vrednot ženskih likov v Stari zavezi, v okviru katerega je nastal prispevek, glej Avsenik Nabergoj (2023).

² Glej predvsem številne študije Skralovnika posvečene semantiki hebrejskih korenov vʾhmd in vʾwy, ki izražata poželenje (2017; 2019; 2022; Skralovnik in Matjaž 2020).

³ V starozavezni pripovedi žena ni poimenovana, kar je v luči pomena, ki ga Stara zaveza pripisuje imenu, pomenljivo (Krašovec 2022).

⁴ Glej študijo I. Avsenik Nabergoj (2009), ki obravnava motiv zapeljevanja v bližnjevzhodni literaturi in se dotika tudi nekaterih izvenkanoničnih del o Jožefu in Potifarjevi ženi, npr. v Jožefovi oporoki, ki zaradi časovne omejitve na poznoantična dela v pričujoči prispevek niso vključena.

ničnih motivov o Jožefu in Potifarjevi ženi, saj bo kasneje prav ‚zemljevid‘ teh motivov pri obravnavi Korana in judovske ter krščanske tradicije, kjer se pojavljajo, odločilnega pomena. Če namreč izdelamo popis vseh izvenkanoničnih motivov v judovskem in krščanskem slovstvu pozne antike, lahko določimo, kateri izmed teh tradicij so koranske pripovedi bližje – s tem pa lahko prispevamo k poznavanju zgodovinskega konteksta, v katerem je Koran nastal, saj je utemeljeno sklepati, da je bila v kontekstu Korana bolj poznana skupnost, s katero si Koran deli več izvenkanoničnih motivov.⁵ Prav tako utegne biti pregled zanimiv za vse, ki jih zanima učinkovna zgodovina svetopisemske pripovedi o Jožefu in Potifarjevi ženi v pozni antiki.

Pregledu del ter popisu izvenkanoničnih motivov v dodatku sledi prevod obravnavanih besedil. Prevod je nujen, ker so nekatera besedila, ki jih navajamo spodaj, med težje dostopnimi. Del *Sirske Jožefove zgodovine* je denimo dostopen samo v rokopisih, Balajeve *Pridige o pravičniku Jožefu* so bile do sedaj prevedene samo v latinščino, *Pridige o Jožefu* Jakoba iz Seruga pa doslej sploh še niso bile prevedene.

2. Pregled in kratek opis besedil

Besedila, ki bodo obravnavana, so iz krščanske in judovske tradicije. V nadaljevanju bodo obravnavana besedila predstavljena in umeščena v časovni okvir pozne antike – predislamski izvor spisov je za raziskavo literature, ki bi v času nastanka Korana lahko bila poznana, ključen.

2.1 Judovska dela

V pričujočo analizo so vključena tri judovska dela, ki obravnavajo Potifarjevo ženo in Jožefa in so gotovo nastala pred nastankom Korana. Čeprav zgodbo obravnavajo tudi nekatera druga judovska dela v semitskih jezikih, so nastala pozneje (različne srednjeveške zbirke midrašev), prej (npr. Jožefova oporoka; Knjiga jubilejev) ali pa se od kanonične pripovedi praktično ne odmikajo (npr. targumi).⁶

Prvo judovsko delo, ki obravnava Jožefa in Potifarjevo ženo, je Babilonski talmud – temeljno besedilo rabinskega judovstva. Babilonski talmud je komentar k Mišni in tradiciji, izpričani v drugih zgodnjih rabinskih spisih, ki je nastal med judi, živječimi v Babilonu; zaključen je bil ob koncu šestega oz. na začetku sedmega stoletja

⁵ Ena izmed pomembnejših študij Korana, ki temelji na tej premisi, je neobjavljen doktorat Josepha Witzuma „The Syriac Milieu of the Quran: The Recasting of Biblical Narratives“ (2011), ki je imel v koranskih študijah izjemen vpliv. Witzum opozarja, da so izvenkanonični motivi v starozaveznem slovstvu večinoma sirsko-krščanskega izvora. Iz tega je mogoče sklepati, da je v kontekstu nastanka Korana prevladoval vpliv sirskega krščanstva, tudi če Koran govori o izvorno starozaveznem materialu, ki bi lahko bil znan neposredno preko judovske tradicije. Do podobnega zaključka – o močni prisotnosti sirskega krščanstva pri nastanku Korana – je ob pregledu koranskega prava prišel Holger Zellentin (2013). Ti zaključki, ki izhajajo iz literarnih analiz, imajo za poznavanje zgodovinskega konteksta, v katerem je Koran nastal, velik pomen (Sinai 2024).

⁶ Za klasičen sinoptični pregled judovskega slovstva o Jožefu in Potifarjevi ženi glej Ginzbergovo študijo *Legends of the Jews*, ki vsebuje sintezo judovskega izvenkanoničnega slovstva (2003, 352–359).

po Kr. Čeprav je to datum končne redakcije Babilonskega talmuda, posamezna besedila gotovo odsevajo zgodnejše debate.⁷

Drugo judovsko delo pozne antike, uporabljeno v naši analizi, je Midraš Prve Mojzesove knjige (hebr. *Barē'šit rabbā*^h). Besedilo je najstarejši ohranjeni hagi-dični oz. narativni midraš, saj so bili prejšnji midraši halakični, torej primarno pravne narave. Besedilo je treba datirati v 5. stol. po Kr. (Stemberger 1992, 279), kar pomeni, da je najstarejši ohranjen midraš o 1 Mz. Skoraj gotovo je nastal na področju vzhodnorimske province Palestine, o čemer priča pogosta raba grških izposojenk, navezave na kulturo vzhodnorimskega imperija (Gribetz in Grossberg 2016, 3–5), pa tudi uporaba judovskega palestinskega aramejskega dialekta (Sokoloff 2016, 26).

Tretje analizirano delo, v katerem se pojavljajo izvenkanonični motivi o Jožefu in Potifarjevi ženi, je anonimna pesnitev v judovski palestinski aramejščini, ki se je ohranila v kairski genizi. Besedilo je treba brati v širšem kontekstu poezije v judovski palestinski aramejščini, ohranjeni v nekaterih judovskih molitvenikih ter predvsem v kairski genizi. Ta poezija najverjetneje ni bila del sinagogalne liturgije, temveč ljudska poezija, ki so jo aramejsko govoreči palestinski judje recitali ob različnih priložnostih, npr. ob porokah, pogrebih, branju Svetega pisma. Ena izmed glavnih prednosti te poezije je bila, da so jo razumeli tudi judje, ki so zahtevni hebrejski poeziji, ki se je uporabljala v sinagogah, sledili le stežka. Z letom 210 je namreč hebrejščina dokončno prenehala biti materni jezik palestinskih judov – v vsakdanjem življenju so govorili aramejsko. Besedila je gotovo treba datirati v predislamsko dobo vzhodnorimske province Palestine, verjetno v čas med 4. in 7. stol. po Kr. (Sokoloff in Yahalom 1999, v-vi).

Medtem ko Midraš Prve Mojzesove knjige in Babilonski talmud ponujata vpogled v to, kako so odlomek o Jožefu in Potifarjevi ženi razlagali judovski verski učitelji, se je v korpusu poezije v judovski palestinski aramejščini ohranil primer ljudskega razumevanja in razlage zgodbe o Jožefu in Potifarjevi ženi. Kljub ljudski naravi pesnitve ni odveč opozoriti, da je napisana v literarni obliki abecednega akrostiha.

2.2 Krščanska dela

Med krščanskimi deli bodo analizirana samo dela iz sirske teološke tradicije, saj se v drugih semitskih jezikih (npr. arabščini, gə'əzu, in krščanski palestinski aramejščini) izvirna besedila, ki bi bila predislamskega nastanka in bi obravnavala zgodbo

⁷ Rabini, ki so delovali po zaključku Mišne in Tosefte, torej po letu 250, se po navadi imenujejo »amoraime«, saj njihove nauke Babilonski talmud pogosto uvaja s korenem v'mr, s čimer jih razmeji od naukov tanaitskih rabinov, uvedenih s korenom v'tny (Goldberg 1987d, 303). Deli Talmuda, ki vsebujejo nauke amorimov, se navadno imenujejo *gamārā*, čeprav je treba poudariti, da Babilonski talmud poleg *gamārē* vsebuje še del, imenovan *sabārā*, v katerem zadnji redaktorji Talmuda – t. i. sevorimi – podajajo svoje zaključke. *Sabārā* je po navadi pisana v aramejščini. Sicer aramejska beseda *gamārā* pomeni »pomnjenje ustne tradicije« (Jastrow 1926, s. v. »gamārā«) in se uporablja za oznako učenj, ki so bila do zapisa Talmuda ustna razlaga zapisane Mišne oz. Tosefte in drugega tanaitskega slovstva, znanega pod imenom *bārāytā*. Beseda *sabārā* pomeni »logični zaključek« oz. »zaključek, pridobljen s sklepanjem« (s. v. »sabār, sabārā«).

Jožefa in Potifarjeve žene, niso ohranila – v teh jezikih so se ohranili le prevodi sirskih del, ki so se vsa ohranila tudi v izvirniku. Obravnavanih bo šest besedil sirske dediščine, ki izpričujejo, da je bila Jožefova zgodba v tej tradiciji zelo popularna in da je bila epizoda, ko ga Potifarjeva žena zapeljuje, integralni del te zgodbe. Pri tem so se pojavili številni izvenkanonični motivi, ki jih lahko srečamo v različnih sirskih besedilih, kar priča, da so bili dobro poznani in razširjeni.

Besedila so bila izbrana glede na popis vseh sirskih del, ki obravnavajo Jožefovo zgodbo – v svoji monografiji ga je pripravil Kristian Heal (2022, 25–87). Izmed sirskih besedil na tem seznamu je bila izločena le kratka pesnitev z naslovom *Jožef zavrne svojo gospodarico* (Heal 2022, 91), Narsajeva homilija o Jožefu (45–48), ter *Zgodovina Jožefa kralja* (39–40). Prvo od naštetih del je relativno kratko in podobno dvema anonimnima pesnitvama, ki ju navajam, drugi dve deli pa v razvoju zgodbe in motivih sledita *Sirski Jožefovi zgodovini*.

Kronološko najzgodnejše obravnavano delo je Efremov *Komentar k Prvi Mojze-sovi knjigi*. Efrem Sirski (306–373) je eden najpomembnejših teologov sirske tradicije. Njegov opus se je ohranil tako v sirščini kakor tudi v prevodih (predvsem armenskih in grških). Čeprav naj bi Efrem komentiral prav vse knjige Svetega pisma, se je v sirščini v polnosti ohranil samo njegov komentar Prve Mojzesove knjige. Nekateri prevodi preostalih svetopisemskih knjig so se v sirščini ohranili v razmeroma velikem deležu (npr. komentar k Diateseronu), spet drugi pa zgolj fragmentarno. V armenskih prevodih se je ohranilo veliko teh komentarjev, ki najverjetneje odražajo pristna Efremova dela (Matthews 1994, 42).

Efrem je prvi sirski pisec, ki ga zanima ne samo zapeljevanje Potifarjeve žene, ki je omenjeno v 1 Mz 39, ampak poroča tudi o usodi Potifarjeve žene, ko Jožef postane oblastnik egiptovske dežele. Ta izvenkanonični motiv so kasneje uporabili tudi drugi sirski pisci.

Naslednje obravnavano delo je *Sirska Jožefova zgodovina*. Delo je v vseh rokopisih pripisano Baziliju Cezarejskemu, kar pa je zmotno, saj gre za izvirno delo sirskega krščanstva, ki zgodbo o Jožefu podaja na nov način: skupaj z Efremovim komentarjem jo je treba postaviti na začetek obsežnega sirskega korpusa o Jožefu, za katerega so značilni pogosti izvenkanonični motivi. Besedilo moramo postaviti v literarno zvrst 'novič napisanega Svetega pisma' (angl. *rewritten Bible*).⁸ Temeljna značilnost te literarne zvrsti je, da osnove biblične pripovedi sprejema, a pri tem biblični dikciji ne sledi povsem, temveč se od nje odmika in dodaja nove motive ter nove zaplete.

Heal *Sirsko Jožefovo zgodovino* datira v začetek 5. stol. po Kr. (Heal 2013, 92). Besedilo je gotovo predislamskega izvora in je imelo na poznejše sirske predelave zgodbe o Jožefu, kot jih najdemo npr. pri Balaju, Jakobu iz Seruga in v nekaterih drugih besedilih, velik vpliv. Besedilo se je ohranilo tudi v arabskem in etiopskem prevodu.

⁸ Izraz 'novič napisano Svetogo pismo' v povezavi z distinktivno literarno zvrstjo je populariziral Géza Vermes v svoji leta 1961 izdani knjigi *Scripture and Tradition in Judaism*. Za dober pregled izraza in sodobnih debat o njem gl. József Zsengellér, ur., *Rewritten Bible after Fifty Years: Texts, Terms, or Techniques?* (Leiden: Brill, 2014).

V sirščini se je ohranila tudi zbirka *Pridig o pravičniku Jožefu*, vsebujoča dvanajst pridig, ki jih sestavlja več kot 100.000 sedemzložnih verzov (Heal 2022, 41). Opus *Pridig o pravičniku Jožefu* so znanstveniki dolgo pripisovali sv. Efreemu, toda najstarejši rokopis delo pripisuje Balaju. Balaj je bil sirski teolog, ki je bil aktiven v prvi polovici 5. stol. po Kr. v okolici mesta Alef v današnji Siriji (Phenix 2008, 32–46). Robert Phenix, avtor do sedaj najobsežnejše študije o *Pridigah o pravičniku Jožefu*, se po natančni analizi argumentov nagiba k mnenju, da je avtor pridig Balaj, čeprav se zaveda, da gre zgolj za najverjetnejšo hipotezo (14–31). Za potrebe te študije bomo kot avtorja navajali Balaja, čeprav je možno, da gre za delo neznanega avtorja. Vsekakor pa je treba *Pridige o pravičniku Jožefu* datirati v obdobje pred islamskim prevzemom oblasti, najverjetneje proti koncu 4. oz. v 5. stol. po Kr. (Heal 2022, 41).

Jakob iz Seruga, veliki sirski pridigar iz 6. stol. po Kr., je – kot že pred njim Balaj (oz. anonimni pisec) – prav tako sestavil cikel *Pridig o Jožefu*. Jakobov cikel vsebuje 10 pridig, o Jožefu in Potifarjevi ženi pa spregovori v četrti in peti pridigi iz cikla. Besedilo je bilo dolgo dostopno samo v rokopisih, do sedaj edino izdajo pa sta Roger Akhrass in Imad Syryany pripravila leta 2017. Besedilo ni bilo prevedeno v noben evropski jezik.

Leta 2007 je Sebastian Brock objavil dve anonimni sirski pesnitvi o Jožefu in Potifarjevi ženi. Brock literarno obliko teh dveh pesnitev označuje kot »pesem prerekanja« (ang. *dispute poem*), saj je njena glavna značilnost, da se protagonisti med seboj prerekajo. Literarna oblika je znana že iz Efremovih himn in je bila prisotna tudi v judovski aramejski poeziji (Brock 2007, 41–42). Besedilo obeh pesnitev je ohranjeno v rokopisu *British Library Add. 17141*; datiramo ga lahko v 8. oz. 9. stol. po Kr. (42). Prva izmed pesnitev je pripisana Jakobu iz Seruga, a odprto ostaja vprašanje, ali je avtor res Jakob, ki je – kakor smo videli zgoraj – cikel pridig o Jožefu že spisal. Druga pesnitev je v rokopisni tradiciji anonimna. Napisana je v obliki abecednega akrostiha. Obstaja velika verjetnost, da sta obe pesnitvi predislamskega izvora, čeprav je poznejši datum nemogoče popolnoma izločiti.

3. Pregled sopojavljanja izvenkanoničnih motivov

Zgoraj naštetá besedila, ki so bila vključena v raziskavo in so prevedena oz. opisana v dodatku k prispevku, kažejo, da se izvenkanonični motivi velikokrat pojavljajo v več kot enem delu. V Tabeli 1 je podan sinoptični pregled sopojavljanja izvenkanoničnih motivov v posameznih delih. Tabela je bila izdelana na podlagi branja besedil in popisa izvenkanoničnih motivov, ki so v posameznih besedilih uporabljene. Izvenkanonične motive je možno razdeliti v tri tematske sklope (,Zapeljevanje, Jožefova zavrnitev in kaznovanje z zaporom', ,Dogodek za prijateljice', in ,Dogodki po razlagi sanj'), nadalje pa je za potrebe pričujoče študije koristna tudi ločitev med judovskimi in krščanskimi deli, ki je v tabeli označena s temnejšim ozadjem v stolpcih z judovskimi deli.

Izvenkanonični motivi	Talmud	BeR	Jud. aram. pes.	Efrem	Sir. Jož. zg.	Balaj	Jak. iz Ser.	Prva pesn.	Druga pesn.
Zapeljevanje, Jožefova zavrnitev in kaznovanje z zaporom									
Ogenj ljubezni je žgal po ženi.			x		x			x	x
Jožef in žena sta sama, ker so vsi na poganskem prazniku.	x	x							
Žena se odišavi in uredi.	x				x	x	x	x	x
Jožefova krivda je, da ga žena zapeljuje.			x		x				
Žena pravi, da ima moč nad Jožefom.					x	x	x	x	
Žena pravi, da se je za Jožefa ponižala.						x	x		
Žena pravi, da bo greh prištet njej in ne Jožefu.						x	x	x	
Žena pravi, da za prešuštvo ne bo nihče vedel.								x	
Žena pravi, da se Jožef ne sme bati, ker ni oženjen.								x	
Žena Jožefu obljubi visok status.					x		x	x	x
Žena Jožefu obljubi, da bo ubila Potifarja.		x			x				
Žena Jožefu obljubi, da bo po daritvi Bog njegov greh odpustil.					x				
Jožef ima namen sodelovati v ženinem prešuštvu.	x								
Jožef se ne vda, ker se boji Potifarja.		x							
Jožef se ne vda, ker bi zapravljal raj.					x				
Jožef se ne vda, ker zaupa v Božji načrt.				x	x				
Jožef se ne vda, ker varuje ženino čistost in dobro ime.						x	x	x	
Jožef se ne vda, ker se mu prikaže Jakob	x								
Jožef se sklicuje na navade svojih očetov.					x		x		
»Ne bom pil ukradene vode.« (gl. 1 Kr 13,16-22)			x					x	
Jožefa žena zatoži med spolnim odnosom s svojim možem.		x							
Potifar ve, da je Jožef nedolžen.		x			x				
Potifar zaradi oblačil ve, da je Jožef nedolžen.					x				
Dogodek za prijateljice									
Žena pokliče svoje prijateljice.			x						
Jožef streže ženinim prijateljicam.			x						
Ženine prijateljice si porežejo roke.			x						
Dogodki po razlagi sanj									
Potifar in njegova žena izvesta, da je Jožef postal oskrbnik Egipta.				x	x	x			
Potifar je zaskrbljen.				x	x				
Žena Potifarju prizna svoj prestop.				x	x	x			
Žena hvali Jožefove kvalitete.					x	x			
Jožef Potifarja in žene ne kaznuje.				x	x	x			
Jožef Potifarja in žene ne kaznuje, ker ve, da mu je bilo vse to namenjeno po Božjem načrtu.				x					
Jožef se po tem, ko postane oskrbnik Egipta, sreča z ženo.					x				
Žena Jožefu napiše pismo z opravičilom.					x				
Jožef ženi odgovori in svojima krušnima staršema izkaže čast.					x				

Tabela 1: Pregled izvenkanoničnih motivov v posameznih delih: ,x' označuje, da je v delu (stolpec) prisoten določen motiv (vrstica).

Pregled kaže, da se nekateri motivi pojavljajo tako v judovski kot v krščanski tradiciji. Dober primer je Jožefov stavek »ne bom pil ukradene vode«, ki se sklicuje na pripoved iz 1 Kr 13,16-22 in je prisoten tako v pesnitvi v judovski palestinski aramejščini kot v prvi anonimni pesnitvi o Jožefu in Potifarjevi ženi, ki se je ohranila v sirski tradiciji. Zelo malo verjetno je, da bi bila uporaba tako specifičnega odlomka v danem kontekstu rezultat dveh medsebojno neodvisnih tradicij. Nadalje se v besedilih obeh tradicij pojavlja motiv ognja ljubezni, ki žge po ženi. V obeh tradicijah se pojavlja tudi obtožba, da je Jožef v resnici sam kriv, da ga žena zapečuje, in ženina obluba, da bo ubila Potifarja. Prav tako je v obeh tradicijah prisotna ideja, da je Potifar v resnici vedel, da je Jožef nedolžen. To priča, da je treba govoriti o določeni stopnji poroznosti mej med verskimi tradicijami in da so izvenkanonični motivi prehajali med eno in drugo versko tradicijo.

Kljub poroznosti mej, ki je vidna pri izmenjavi nekaterih motivov, je iz pregleda razvidno tudi, da so določeni motivi specifični za eno izmed verskih tradicij – in da jih ta tradicija razvija. To postane najbolj jasno pri motivih, ki se nanašajo na dogodke po razlagi sanj, ko Jožef postane oblastnik Egipta. To pripoved najdemo samo v sirski krščanski tradiciji in je bila poznana že Efremu, izpričana pa je tudi v *Sirski Jožefovi zgodovini* ter v Balajevih *Pridigah o pravičniku Jožefu*. Vsa ta besedila govorijo o tem, da je žena svoj prestopok priznala in da Jožef Potifarja in njegove žene ni kaznoval. Tudi znotraj sirske tradicije se pripoved podaja na več načinov oz. z različnimi motivi, ki so specifični za vsako izmed treh besedil.

Motiv dogodka za prijateljice, ki ga organizira žena in na katerem si prijateljice ob pogledu na Jožefovo lepoto roke porežejo z noži, je specifičen samo za judovsko tradicijo, saj ga najdemo le v pesnitvi v judovski palestinski aramejščini. Čeprav se motiv pojavi le v enem judovskem delu in zato ne moremo govoriti o motivu, ki je značilen za judovsko tradicijo *par excellence*, je za namen te raziskave pomemben, saj se kasneje pojavi v Koranu. Predhodno ga je mogoče zaslediti samo v tem judovskem delu.

Krščanska dela kažejo določene trende medsebojne povezanosti. Tako so vsi izvenkanonični motivi, ki jih predstavlja Jakob iz Seruga, prisotni bodisi v *Sirski Jožefovi zgodovini* ali pa v Balajevih *Pridigah o pravičniku Jožefu* – obe deli pa sta nastali pred delovanjem Jakoba iz Seruga. Motiv dogodkov po Jožefovem vzponu je prvič zaslediti pri Efremu, kasneje pa tudi v *Sirskem Jožefovem življenju* ter pri Balaju. *Sirsko Jožefovo življenje* glede tega pozna nekatere motive in zaplete, ki jih ni najti v nobenem drugem viru. Balaj v glavnem prinaša motive, ki so prisotni že pri Efremu in dodatne motive iz *Sirskega Jožefovega življenja* izpušča. Noben izmed preostalih sirskih virov o dogodkih po Jožefovem vzponu na oblast ne govori. Dela iz judovske tradicije si skupne izvenkanonične motive delijo redkeje. Tako v BerR kot tudi v Babilonskem talmudu najdemo mnenje, da sta bila Jožef in žena sama, ker so bili vsi na poganskem prazniku.

Pri sirskih delih bi veljalo opozoriti tudi na relativno pogostost skupnih motivov pri ženinem zapeljevanju v pripovedih Balaja, Jakoba iz Seruga ter v prvi anonimni

pesnitvi o Jožefu in Potifarjevi ženi. Druga pesnitev o Jožefu in Potifarjevi ženi izpričuje izvenkanonične motive, ki so prisotni že v prvi pesnitvi ter tudi v *Sirski Jožefovi zgodovini*. Prva anonimna pesnitev o Jožefu in Potifarjevi ženi medtem vsebuje nekaj izvenkanoničnih motivov, ki jih ne zasledimo v nobenem drugem sirskem viru – še posebej zanimivo je, da je motiv ‚ukradene vode‘ izpričan tudi v judovskem slovstvu. Pri delih, ki izpričujejo lastno tradicijo motivov, ki v drugih delih niso znani, bi veljalo izpostaviti zlasti *Sirsko Jožefovo zgodovino*, ki vsebuje kar nekaj takšnih motivov.

4. Sklep

Iz pregleda sopojavljanja motivov je mogoče izpeljati naslednja sklepa: (1) v pozni antiki je izmenjava izvenkanoničnih motivov potekala preko meja verskih tradicij; (2) kljub poroznosti mej verskih tradicij pri izmenjavi izvenkanoničnih motivov so nekateri motivi ostali specifični za določeno versko tradicijo. Izstopa izvenkanonični motiv dogodka, ki ga žena organizira za svoje prijateljice, prisoten samo v judovski tradiciji, ter skupina izvenkanoničnih motivov, ki govorijo o usodi Potifarja in njegove žene po Jožefovem vzponu na oblast, ki so značilni samo za sirsko tradicijo.

Branje koranske pripovedi o Jožefu in Potifarjevi ženi, ki bo predmet raziskave prihajajočega prispevka, bo lahko iz tu izvedenega pregleda poznoantičnega slovstva o Jožefu in Potifarjevi ženi v semitskih jeziki dobilo prepotrebne informacije o tem, katera izmed predhodnih verskih tradicij – če sploh katera – se za koransko pripoved kaže kot pomembnejša in relevantnejša. Takšna študija primera lahko prispeva k širši sliki o verskih tradicijah, ki so vplivale na kontekst nastanka Korana.

Dodatek: Prevodi in opisi vsebine del

1. Judovska dela

1.1 Babilonski talmud

Babilonski talmud se na dveh mestih bolj ekstenzivno nanaša na zgodbo o Jožefu in Potifarjevi ženi in vsebuje nekatere izvenkanonične motive, za katere lahko utemeljeno sklepamo, da so krožili med judi, živečimi v pozni antiki. Oba odlomka sta navedena spodaj. Traktat Yoma („Dan sprave“) vsebuje naslednji odlomek:

»O pravičniku Jožefu pravijo: ›Dan za dnem ga je Potifarjeva žena prepričevala z besedami (*daḥḇārīm*). Oblačil, ki jih je oblekla, [ko je prišla] k njemu zjutraj, ni oblekla, [ko je prišla] k njemu zvečer. In oblačil, ki jih je oblekla, [ko je prišla] k njemu zvečer, ni oblekla, [ko je prišla] k njemu zjutraj.«

Rekla mu je: ›Poslušaj me.« Rekel ji je: ›Ne!« Rekla mu je: ›Vrgla te bom v zapor.« Rekel ji je: ›Gospod izpušča zapornike.« (Ps 146,7) ›Upognila te

bom.« »Bog zravna sključene.« (Ps 146,8) »Zavezala bom tvoje oči.« »Bog odpira oči slepim.« (Ps 146,8) Dala mu je tisoč talentov srebra, »da bi jo poslušal, da bi legel z njo in bil z njo« (1 Mz 39,10). On pa ni hotel leči z njo. »Da bi legel z njo« (1 Mz 39,10) na tem svetu [bi imelo za posledico,] »da bi bil z njo« (1 Mz 39,10) na svetu, ki pride.«

(bYom 45b [Weinrerb 2013, 168–169])

V tem odlomku Babilonskega talmuda je zgodba podana v kontekstu, kjer skuša besedilo poudariti pomembnost proučevanja postave (*tôrā*^h). Jožefov primer je podan, ker kljub temu, da je bil lep in so ga ženske želele, postave ni prenehal proučevati in se je s citiranjem psalmov oz. svetega besedila zapeljevanju Potifarjeve žene uprl.

Drugi odlomek iz Babilonskega talmuda, ki zgodbi o Jožefu in Potifarjevi ženi dodaja izvenkanonične motive, se nahaja v traktatu Soṭa („Žena, osumljena prešuštva“):

»Jožef, kaj se s tem? Kot je pisano: »In zgodilo, da je na tisti dan vstopil v hišo, da bi opravil svoje delo.« (1 Mz 39,11) Rabbīn Johanan je rekel: »To uči, da sta obadva nameravala narediti prestopok (*ʿăḇērā*^h).« »Je vstopil v hišo, da bi opravil svoje delo.« (1 Mz 39,11) Rav in Samuel. Eden izmed njiju je trdil: »Da bi opravil svoje delo, v dobesednem smislu (*mammaš*).« Drugi pa je rekel: »Da bi zadovoljil svoje potrebe (*šarākāyw*).«

»In nikogar izmed služabnikov ni bilo tam v hiši.« (1 Mz 39,11) Je mogoče, da v tako veliki hiši, kakor je hiša tega pokvarjenca, ne bi bilo nikogar? Šola (*bê*) rabina Jišmaela je učila: »Ta dan je bil dan njihovega praznika (*ḥaggām*) in vsi so šli v svoj tempelj češčenja malikov (*bêṭ ʿăḇôḏā^h zārā^h*). Ona pa jim je rekla, da je bolna. Rekla si je: *Na noben drug dan me ne bo Jožef srečal tako kot danes.*«

»In zgrabila je za njegovo oblačilo rekoč: *Leži z mano.*« (1 Mz 39,12) V tistem trenutku je prišla podoba (*dayôqnô*)⁹ njegovega očeta in se mu prikazala v oknu. Rekel mu je: »Jožef, tvoji bratje bodo zapisani na duhovniško oblačilo (*ʿēḇôḏ*) in ti boš med njimi. Ali želiš, da bi bilo tvoje ime izbrisano in da se boš imenoval sodelavec prešuštnic? Kajti pisano je: *Sodelavec prešuštnic bo izgubil svoje bogastvo.*« (Prg 29,3)«

(bSot36b [Weinreb 2015, 222])

V tem odlomku Babilonski talmud ob izbranih detajlih zgodbe o Jožefu in Potifarjevi ženi navaja mnenja rabinov. Nekateri rabini so tako trdili, da je Jožef šel v hišo, da bi zadovoljil svoje potrebe in da je razmerje s Potifarjevo ženo želel imeti tudi sam. Rabini razlagajo, zakaj v hiši ni bilo nikogar in kako se je Jožef ženi uprl. Jožefu naj bi se pokazala podoba njegovega očeta Jakoba, ki ga je spomnil, da bo, če zagreši prešuštvo, izbrisan z duhovniškega oblačila.

⁹ Beseda je aramaizem, v aramejščino pa je izraz prišel pod vplivom grške besede *eikōn*.

1.2 Midraš Prve Mojzesove knjige

Midraš Prve Mojzesove knjige zgodbo o Jožefu in Potifarjevi ženi obravnava v 87. poglavju. Midraš zgodbo najprej vzporeja z odlomkom o razuzdani ženi, ki je zapeljevala naivnega mladeniča iz Pregovorov (7,7-13), čemur sledi vzporejanje z Ps 125,3 (BerR 87.1-2).¹⁰ Midraš vsebuje razlago glagola *wattiśśā* '»in dvignila je«' (1 Mz 39,7), ki naj bi se navezoval na astrološke prakse, ki so jih izvajali častilci nebeških teles (*ôḇdē kôkabîm*), ko so kupili sužnja. Po razlagi rabina Mənaḥmā' ter rabina Bêḥaya naj bi sužnja peljali k vidcu, da bi ta ocenil, ali bo prinesel blagostanje ali ne (BerR 87.4).

Midraš se osredotoča na besedo *wayamā'ēn* '»in zavrnil je«' (1 Mz 39,8) ter ponuja različne razlage, kako je Jožef svojo zavrnitev utemeljil. Po prvi razlagi Jožef ženi pravi, da Bog izmed sinov hiše njegovega očeta občasno izbere nekatere, da bi jih darovali v žgalno daritev (*ôlāḥ*), kakor se je to zgodilo npr. z Izakom. Če bi Jožef ženi ustregel, bi se onečastil in tako ne bi mogel postati daritev. Po drugi razlagi se Bog Jožefovi hiši velikokrat razodeva ponoči. Jožef ženo zavrne, saj noče, da bi se mu Bog razodel ravno v tisti noči – on pa bi bil nečist. Po spet drugi razlagi Jožef pravi, da je Adam prekršil samo manjšo zapoved – pa je bil izgnan iz raja. Nečistovanje, ki je veliko večji prekršek kot Adamov, bi torej za Jožefa pomenilo večjo kazen, kot je bil izgon iz raja za Adama. Naslednji Jožefov argument je, da mu bo, če se bo pregrešil in z ženo spal, vzeta pravica prvorojenstva, kot je bila vzeta njegovemu bratu Rubenu, ko je spal z Bilho (1 Mz 35,22). Spet drugi Jožefov argument je, da se boji svojega gospodarja. Ko mu žena odvrne, da bo gospodarja ubila, ji Jožef reče, da bi to pomenilo, da bi postal tako prešuštnik kot morilec. Naslednji argument, ki ga Jožef izreče, je, da se boji Boga, na kar mu žena odvrne, da ga ni tukaj, Jožef pa ji citira Ps 145,3. Midraš ponuja tudi razlago rabina Aḇîna, po kateri naj bi žena Jožefa vodila iz sobane v sobano, od postelje do postelje in ga postavila zraven svoje postelje, nad katero je bil malik. Žena je oči malika pokrila, Jožef pa ji odgovori, da so oči Boga po vsej zemlji, s čimer ji želi povedati, da bi se morala bolj od malikovih bati Božjih oči. (BerR 87.5)

Nadalje midraš vzporeja Mordekaja iz Esterine knjige in Jožefa, vsebuje pa tudi razrešitev dvoma o tem, ali bi se bil Jožef pred gospodarico res zmožen zadržati (87.6). Midraš ne vsebuje kaj dosti nekanoničnih elementov zgodbe o Jožefu in Potifarjevi ženi, pač pa se ustavlja pri nekaterih podrobnostih kanonične pripovedi, ki niso zlahka razumljivi. Tako se npr. zastavlja vprašanje, kako to, da ko je gospodarica Jožefa hotela zapeljati, v hiši ni bilo nikogar. Midraš podaja razlago, da so bili ravno takrat vsi na prazniku reke Nil in da se Jožef tega ni udeležil, saj je imel poganski predznak (87.7). Prav tako je nekanoničen element, da je žena Potifarju med spolnim odnosom povedala, da ji je Jožef hotel storiti silo (87.9)

Zadnji in morda najbolj zanimiv nekanonični element iz midraša *Berešit rabba* je povezan s kaznijo, ki jo je gospodar namenil Jožefu. Midaš pravi, da je Potifar Jožefu rekel: »Vem, da tega nisi storil ti. Toda ne bom povzročil sramote (*lā'āreḇ*

¹⁰ Besedilo Midraša Prve Mojzesove knjige je bilo dostopno v elektronski izdaji zbirke judovskih besedil Sefaria. Elektronsko izdajo besedila je uredil Jason Rappoport (2022).

pāsōlet) svojim sinovom.« (87.9) Po tej razlagi se je gospodar zavedal, da Jožef ni kriv, a ga je vseeno kaznoval, saj bi moral v nasprotnem primeru svojo ženo in mati njunih otrok razglasiti za nečistnico – kar bi imelo za otroke negativne posledice.

1.3 Judovska aramejska pesnitev o Jožefu in Potifarjevi ženi

Prevod¹¹

- ⌘ Pripada mi en mladenič, majhen in deček je.
Ima izgled Hebrejcev in kupila sem ga od Arabcev.
- ⌘ Od njega želim, da mi preorje vrt, ampak noče
in mi pravi »Vol ne orje skupaj z oslom.«
- ⌘ Njegova modrost (*gṭmws*)¹² je kot starčeva, ki ima 70 let.
Imel pa je komaj 17 let, ko sem ga kupila.
- ⌘ Ima podobo kralja, in besede modreca,
V njem ni zvijače (*dwłws*),¹³ ampak je kot sin kraljev.
- ⌘ O, kolikokrat mu umijem čašo,
žejen je pijače, a noče piti.
- ⌘ Pravi mi, ta tat, sin tatu,
»Zakaj bi pil ukradene vode?«
- ⌘ Mladenič in deček je moj služabnik Jožef,
zaradi čigar lepote je prevzet moj um (*hwny*).
- ⌘ Milost in prijaznost ga spremljata,
Ena na njegovi desnici in ena na njegovi levici.
- ⌘ »Zaprta te bom znotraj svoje palače,
Kajti zapeljal si me. O, kako si me pripravil do nečistovanja.
- ⌘ Dan in noč je v mojem srcu ogenj,
kakor drevo, ki je sežgano v plamenu ognja.
- ⌘ Vsa ležišča tvojega gospoda so razprostrta zate.
Katero koli ti ugaja, vstani in leži nanj.«
- ⌘ »Zavoljo ene noči dobrega ležanja
ne bom izgnan z ležišč edenskega vrta.«
- ⌘ Prosim vas, vse moje prijateljice,
pridite z menoj v palačo,
- ⌘ jejmo in pijmo skupaj.
Povedala vam bom svojo besedo, ve pa mi boste povedale resnico.

¹¹ Prevod je narejen po izdaji korpusa judovske palestinske poznoantične poezije v aramejščini, ki sta jo pripravila Sokoloff in Yahalom (1999).

¹² Najverjetneje gre za (popačeno) izposojenko grške besede *gnōmē*.

¹³ Izposojenka iz gr. *dolos* (= demon zvijače).

- ⦿ Z njimi je šla gor v palačo
In jih posedla na preproge.
- ⚭ »Služabnik moj«, ga je poklicala Jožefova gospodarica,
»Vstani, zaveži svoje orodje
In nam služi kot služabnik.«
- ⦿ Posode je imel v svojih rokah in stal je in jim mešal pijačo.
Dvigovale so čaše smrti, a jih niso okusile.
- ⚭ Njihovi pogledi so bili na njem,
In v njihovih rokah noži (*sykyny*) in citrusi.
Citrusov niso razrezale, njihove dlani pa so bile polne krvi.
/.../
- ⚭ In skovale so proti njemu zaroto in ga zadrževale,
Ogovarjale so ga, da bi gledale njegovo lepoto.
- ⦿ »Pojdi z njo«, so mu govorile,
da bi izpolnil njeno željo, toda on ni želel.
- ⦿ In one so vstale in našle, kar je ostalo,
Izliv njegovega semena pod njim.

(Sokoloff in Yahalom 1999, 136–140)

2. Krščanska dela

2.1 Efrem Sirski: Komentar k Prvi Mojzesovi knjigi

Prevod¹⁴

35

1. Po tem, ko je bil Jožef prodan Potifarju in je tudi on postal bogat zaradi Jožefa, tako kot Laban zaradi Jožefovega očeta, ga je njegova gospodarica vzljubila in mu rekla: »Leži z mano.« In ko je bila naveličana loviti ga z zvijačami in ga ni prepričala, ga je zvito privedla v spalnico, da bi mu naredila silo. Po tem, ko je zgrabila njegova oblačila, jih je pustil v njeni roki in zbežal ven. Ker je menila, da se ji bodo njeni služabniki posmehovali, je zaklicala z močnim glasom in zbrali so se njeni služabniki, da bi ji bili priče. Ne temu, kar je hotela narediti, ampak tistemu, kar je pripravila, da bo rekla.

2. Jožef pa, ki bi lahko zbežal in se zaradi tega vrnil v hišo svojega očeta, ni želel bega, ki bi mu prihranil sramoto. Vztrajal je, da bi videl kako se bodo odvile sanje, ki jih je videl.

3. Prišel je njegov gospodar in slišal besede njegove gospodarice in da

¹⁴ Prevod je narejen po sirski izdaji, ki jo je za potrebe svojega arabskega prevoda pripravil Assad (2010).

so priče potrjevale njene besede. Videl je tudi, da Jožefova oblačila [govorijo] proti Jožefu in ga brez oblačil pahnili v zapor, tako kot so ga brez njegove srajce vrgli v vodnjak v puščavi.

/.../ (4.–6.: Jožef interpretira Faraonove sanje, ta pa ga postavi za oblastnika čez vso egiptovsko deželo)

7. Jožefov gospodar pa je bil tam v trenutku, ko so bile razložene Faraonove sanje. Ko je videl, da je [Jožef] samo v prestolu manjši od Faraona, se je hitro vrnil v svojo hišo. Ko je vstopil, da bi svoji ženi povedal o Jožefovi visokosti, je v svojem hitenju zelo spominjal na svojo ženo, ko je šla ven, da bi ga srečala in bi obtožila Jožefa. Rekel ji je »Jožef, naš služabnik, je postal naš gospodar. Njega, ki smo ga poslali in ga zaprli brez oblačil, je sedaj Faraon oblekel v laneno oblačilo (*lbušā d-buṣā*). Ta, ki smo ga vrgli v zapor, sedaj sedi na Faraonovi kočiji. Ta, ki smo mu naredili železne okove, je na svoj vrat prejel zlato ogrlico. Kako se lahko obrnem in ga pogledam, njega, ki ga moje oči ne morejo videti?«

8. Nato mu je rekla: »Ne boj se njega, ki mu nisi storil zla. On namreč ve, da je sramota, ki je prišla nadenj iz naše hiše, pa če po resnici ali po laži, prišla nadenj po mojih rokah. Pojdi torej brez strahu z oblastniki in poveljniki vojsk, ki hodijo za njegovo kočijo, da ne bo mislil, da nas veličastvo, ki ga je prejel, žalosti. Da pa ti bom pokazala, da ni hudoben, bom sedaj izrekla resnico, ki je nasprotna moji poprejšnji laži. Zaljubljena sem bila v Jožefa, ko sem ga lažno obtožila. Jaz sem pograbila njegova oblačila, ker me je osvojil njegov videz. Če je pravičen, bo kaznoval mene in ne tebe. Toda če je pravičen, niti mene ne bo kaznoval, kajti če ne bi bil po krivem obtožen, ne bi bil zaprt. In če ne bi bil zaprt, ne bi razložil Faraonovih sanj in ne bi prišel do tega veličastva, o katerem si mi govoril. Čeprav ga nisva poveljčala, je kot da bi ga midva poveljčala. Kajti zaradi našinega poniževanja se je proslavil in postal drugi za kraljem.«

9. Njegov gospodar je nato šel s temi, ki so bili odličnejši od njega, za Jožefovo kočijo in hodil po egiptovskih trgih. Jožef pa mu ni povzročil zla, kajti poznal je Njega, ki je pustil njegovim bratom, da ga vržejo v vodnjak v puščavi in tudi da ga iz vodnjaka v verigah pošljejo v Egipt. On je pustil, da ga njegov gospodar vrže v zapor, da bi ga iz tega ponižanega sedeža ustoličil na Faraonovo kočijo.

(Efrem Sirski, *Komentar k Prvi Mojzesovi knjigi* 35,1-3; 7-9 [Assad 2010, 310–316])

2.2 Sirska Jožefova zgodovina

Spodaj je prevod odlomka iz *Sirske Jožefove zgodovine*, ki govori o Jožefu in Potifarjevi ženi. Ker je Weinberg, ki je avtor doslej edine objavljene izdaje *Sirske Jožefove zgodovine*, svojo izdajo pripravil na podlagi rokopisa, ki ne vsebuje celotnega

besedila, sem manjkajoči del prevajal po rokopisu, ki ga hranijo v Nadškofiji Kirkuk kaldejske Katoliške cerkve v današnjem Iraku. Rokopis je digitaliziral Hill Museum and Manuscript Library in je dostopen pod oznako ACK 00213.

Prevod

Ko je Jožef hodil in šel ven, ga je gledala njegova gospodarica, kajti njegov izgled je bil privlačen in lep in ni mu bilo enakega med vsemi Egipčani. Zaljubila se je vanj v svojem srcu in v njej se je vnel ogenj želje po njem. Poklicala ga je: »Jožef!« Vstopil je poleg nje in naročila mu je, da vstopi v njeno spalnico. Objela ga je, ga poljubila, ljubkovala in mu rekla: »Ti si moj služabnik in jaz tvoja gospodarica. Imam moč, da s teboj naredim karkoli, kar je dobro v mojih očeh.« Jožef ji je rekel: »Resnično sem tvoj služabnik ti pa si moja gospodarica in bom naredil vse, kar je dobro v tvojih očeh. Ti zapovej kot gospodarica in jaz bom naredil kot služabnik.« Njegova gospodarica mu je rekla: »Nikakor ne bodi moj služabnik, ampak bodi kot moj gospodar, jaz pa bom tvoja služabnica. Kajti dobro ti bo, da boš moja glava, jaz pa bom kot žena tvoje mladosti. Vzemi me, pridi, leži z menoj, in namesto služabnika te bom naredila v gospodarja. Zate sta namreč dobra gospodovanje in svoboda, za tvojo gospodarico pa služabništvo ter služenje.« Ko je Jožef od svoje gospodarice slišal te besede, se je zelo zbal. Barva njegovega obraza se je spremenila in postal je žalosten in ogorčen. Odgovoril je in rekel svoji gospodarici: »Gospod nebes mi prepoveduje, da bi legel s teboj in da bi osramotil posteljo svojega gospodarja, kajti vse je izročil v moje roke. Rekel mi je: »Nad vsem, kar imam, ti dajem oblast, razen nad tvojo gospodarico.« Sedaj pa, glej, želiš, da bi legel s teboj. To je velika podlost (*awlā*).« Nato mu je rekla: »Te stvari zahtevam od tebe, saj sem po razburjenosti tvojih besed zaslužnena tebi. Kajti možje so tisti, ki zapeljujejo in prepričujejo žene, da bi legle z njimi, in ne žene mož. V sebi vem, da tudi ti želiš leči z menoj, ampak te je sram. Ali nisem sebe ponižala pred teboj? Če se bojiš svojega gospodarja, ti pri Faraonovem življenju prisegam, da bom mu takoj, ko izpolniš mojo željo, dala piti smrtni napoj. In ti boš brez strahu postal moj mož.« Jožef je bil zelo pretresen. Rekel je: »Moj gospodar je z mano dobro ravnal in mi dal oblast nad njegovo hišo, jaz pa bi mu vrnil zlo namesto dobrote, ki mi jo je izkazal? Potem me Bog ne bi rešil iz suženjstva in me ne bi vrnil pod krila mojega pravičnega očeta Jakoba.« Rekel je svoji gospodarici: »Celoten rod mojih očetov in jaz se držimo čistosti in svetosti in se bojimo Boga ter da bi delali sramotna in nečista dela, kajti Bog sodi nečistnike in moralce z ognjem. Sedaj pa Satan namerava, da te uniči z umorom mojega gospodarja. Sedaj moja gospodarica, poslušaj moje besede in bodi potrpežljiva. In Bog mojih očetov bo poskrbel za to zadevo.«

Ona pa se je vsak dan olepšala s kraljevimi oblačili in odišavila svoje telo z izbranimi dišavami. Jožef pa je bil močan in se je želji svojega tele-

sa upiral. Ona pa je vedno bolj večala svojo nezmernost, ko je prisegala pri življenju Faraona: »Če želiš ali ne, ne moreš uiti temu, da izpolniš mojo željo. Pri kroni Faraona, kralja Egipta, prisegam, da bom predpisala zate svobodo in bom uničila spone suženjstva. Leži z mano, Jožef, in bodi svoboden. Gorje tvoji lepoti, Jožef, kajti nisi moder mož. Velika je tvoja lepota, toda v njej nimaš modrosti. Vsi želijo svobode in ubežati suženjstvu. Ti pa ljubiš suženjstvo in zavračaš svobodo. In če se bojiš greha (*ḥṭitā*), kot praviš, vzemi srebra in zlata, kolikor želiš, in ga daj revežem. In Bog bo odpustil tvoj prestop (s) (*saklutāk*). Glej, tebi dajem tvojo svobodo in te prepričujem, da bi postal gospodar. Ti pa v sebi nimaš razuma (*hawnā*).« Jožef je bil še nadalje močan in se je svoji želji upiral. In Satan je Egipčan-ko vzgibal in vznemirjal. Ko ga je vsak dan prepričevala, se ji on ni predal.

Nekega dne ga je poklicala in šel je gor k njej in vstopil v njeno spalnico. Trdno ga je zagrabila in mu rekla: »Ne bom več prenašala, da v moji hiši praviš, da ne boš izpolnil moje želje. Kajti vnel si me s poželenjem po tebi in z ognjem ljubezni do tebe. Kajti nimam več potrpljenja s teboj. Izberi zase eno izmed teh dveh stvari. Vsi služabniki in služabnice so zunaj, tvoj gospodar je v Faraonovi hiši in nikogar drugega ni tukaj. Pridi, leži z menoj in bodi svoboden. In če ne, pri življenju Faraona prisegam, da bom rekla pred njim »k meni je vstopil služabnik, da bi legel z menoj«. Sedaj izberi zase, kar je bolje zate.«

[Rekel je:] »Bog, ki je k meni poslal pomoč in me dvignil iz studenca, on mi bo poslal rešitev, kajti vem, da Bog ne bo zavrnil solza in molitev mojega očeta Jakoba. Kajti nikoli ne bom legel s teboj in ne bom onečastil (*mpalpeḥnā*) svojega telesa z znamenjem prešuštva.« In ko je njegova gospodarica slišala te besede, je Satan vstopil vanjo. Pohitela je in ga močno zagrabila in prijala njegova oblačila. Ko je Jožef videl njeno drznost, se ustrašil prešuštva (*zānyutā*) in bil pretresen zavoljo njene razuzdanosti, je pustil svoja oblačila v njenih rokah ter zbežal od nje. Ona pa je takoj zakričala in zatulila. Ko so ljudje njene hiše slišali, so se vsi zbrali. Rekla jim je: »Primate ga, primite tega bahača, močno primite tega hebrejskega sužnja, dokler ne pride njegov gospodar iz Faraonove hiše, da mu rečem: »k meni je vstopil naenkrat in želel da se ponorčuje iz mene. Podal se je, da bi onečastil tvojo posteljo.«« In Egipčanski možje so tekli in Jožefa vkle-nili v močne vezi.

Ko je Jožefov gospodar vstopil v hišo, je še vedno dodajala k svoji norosti in je kričala ter mu govorila: »Ne bom več ostala v hiši in ne govorila s tvojim služabnikom, kajti plemenita žena (*bat ḥire*) sem in nisem prišla, da bi udejanjila prešuštvo (*zāynutā*) v tvoji hiši. Pridi in glej kaj sem prestala. Kajti ta nizkotnež, ki je s srebrom kupil vse žene drugih sužnjev, si je drznil vstopiti k meni, da bi se ponorčeval iz mene, če se ga ne bi trdno prijala. Ko je slišal, da sem zakričala, se je ustrašil, pustil svoje oblačilo v mojih rokah in zbežal. Pri Faraonovem življenju, napodi ga iz svoje hiše, in prodaj tega predrznega sužnja, kajti ne spoštuje te in se te ne boji

in želi onečastiti tvojo posteljo.« Ko je njegov gospodar slišal te besede, je bil zelo začuden in presenečen. In bil je zelo žalosten. Vzel je Jožefa in ga vrgel v zapor.

/.../ (Besedilo govori o Jožefovem obdobju v zaporu, razlagi Faraonovih sanj in kako je Jožef postal oblastnik Egipta. Potifar, Jožefov bivši gospodar, je prisoten, ko Faraon Jožefa postavi za oblastnika Egipta)

Ko je Potifar, Jožefov gospodar, videl veličastvo, ki je bilo dano Jožefu, se je zelo ustrašil. Rekel je svoji ženi: »Ti si nadme privedla vse te grozote. Ti si onečastila moj obraz in mi naredila sramoto ter povzročila posmeh pred vsemi mojimi prijatelji ter pred Faraonom in vsemi njegovimi odličniki. Kako naj stojim pred Jožefom? Kajti glej, postal je oče in vladar Faraonove hiše. Od prvega dne sem vedel, da Jožef ni bil suženj in zato sem ga postavil za oblastnika nad vsem, kar imam. Jožef ni naredil prestopka (*sakultā*), ampak si ti v svoji pokvarjenosti (*škirutek*) želela njegovo lepoto, on pa je kot svoboden mož (*bar hire*) pustil svoja oblačila in zbežal od tebe. Kajti če bi on šel nadte (Weinberg 1893, 27.14–30.22; 34.12–22)¹⁵

[360v], bi ti pustila svoja oblačila v njegovih rokah. Ker pa sem to vedel, ga zaradi tega nisem pretepel in prebičal.« In njegova žena mu je rekla: »Resnično sem jaz grešila (*hīt*) in naredila prestopke proti njemu. Sedaj pa ne bodi žalosten, kajti jaz ga bom pomirila in počastil te bo bolj kot vse tvoje prijatelje. Naredil te bo za velikega in za oblastnika (*šalitā*) nad vsemi plemeniteži (*hire*) in Faraonovimi odličniki (*rawrbane*).« Napisala mu je pismo in ga zapečatila s svojim pečatom ter ga poslala Jožefu. Tako je napisala: »Od prezira vredne in nezmerne žene, brezsrčne, osramočenega obraza, ponižane po svojih delih, tvoje dekle, ki se klanja tvojemu veličastvu. Čistemu in brezmadežnemu, vzdržnemu, ponižnemu plemenitežu (*bar hire*), ljubitelju plemenitosti (*hirutā*) in nedolžnosti, modrecu, ki je poln strahu svojega [361r] Boga, ki varuje svoje življenje v svetosti, beži od krivičnosti in greha, mogočnemu možu in močnemu bojevniku. Pozdrav. Da sem si poželela, moj gospodar, tvoje lepote, me ne more nihče okriviti. Kdo pa ne ljubi luči in sovraži teme? Kdo, moj gospodar, poželi biser in ne gara, da bi si ga pridobil? In mnogi so, moj gospodar, ki gredo dol v morje zanj in v njem utonejo in postanejo hrana za živali. Nihče pa jih ne krivi, saj vsi garajo, da bi pridobili to, kar je najbolje. Če kralj Faraon in plemeniteži (*hire*) in odličniki Egipta hrepenijo po lepoti mojega gospodarja in po njegovi modrosti, kako ne bi jaz, moj gospodar, ki sem nizka žena, osrovraženega imena in osramočenega obraza, hrepenela po izjemni lepoti svojega gospodarja? Toda svojega gospodarja prosim za prisego pri Bogu njegovih očetov in pri oblasti njegovega veličastva, da svoji dekli oprostí njen prestopke (*saklutāh*) in naj izkaže milost služabni-

¹⁵ Rokopis, na podlagi katerega je Weinberg pripravil svojo izdajo (1893), se tukaj prekine in večjega dela zgodbe o Jožefu in Potifarjevi ženi, po tem, ko je bil Jožef postavljen za upravnika Egipta, ne vsebuje. Besedilo od tod naprej prevajam po rokopisu HMML ACK 00213, ki vsebuje celotno zgodbo (fol. 345v–377r) in ga Weinberg pri svoji izdaji ni uporabil.

ku mojega gospoda. In da ta ne uniči samega sebe zavoljo strahu pred svojim gospodarjem, pošlji k meni besede tolažbe in spodbude, kakor tudi k služabniku mojega gospodarja, kajti glej, pobegnil je in se skriva v sobani zavoljo svoje sramote ter strahu. Ja, moj gospodar, prosim te izkaži nam danes veselje [361v] in veselili se bomo s teboj tvojega veličastva skupaj z vsem Egiptom, zavoljo njegovega novega gospodarja.

Jožef je pohitel in napisal [pismo] in ga poslal svoji gospodarici: »Častitljivi ženi, polni umerjenosti, svobodni ženi (*bart hire*), ki je daleč od krivde, moji lastni materi, ki me je spočela v svoji ljubezni in me rodila v svoji milosti. Ti, moja gospodarica, veseli se in raduj, in poveličuj in slavi Boga, ki je dal tvojemu sinu slavo in tvojemu ljubljenum veliko dostojanstvo. In komu naj bo v ponos in veselje, če ne tebi in mojemu očetu? Ti boš gospodarica vseh plemenitih žena (*hirātā*) Egipta in moj oče bo vodja vseh plemenitih mož (*hire*) Faraonove hiše. In da bosta verjela mojim besedam, glej, pošiljam vama oblačila slave. Oblecita jih in pridita k meni.« Ko je njegova gospodarica prebrala pismo, se je zelo razveselila, ona in njen gospod. Oblekla sta plašče, ki jima jih je poslal Jožef, in ga šla pozdravit. Ko sta prišla k njemu, sta oba padla na svoj obraz ter se mu priklonila. Zapovedal jima je, da vstaneta. Jožef je svojim služabnikom ukazal in prinesli so jima sedeže. Jožef ju je sprejel v veselju in ju posedel predse. Radostil se je z njima, se smejal ter hvalil Boga. Rekel je svoji [362r] gospodarici: »Zelo sem hvaležen za milost (*ṭaybutek*), ki si mi jo izkazala.« In slavil jo je pred vsemi plemeniteži (*hire*) ter odličniki kraljeve hiše. Dal ji je darov ter jo s častjo poslal v njeno hišo. Svojega gospodarja pa je postavil nad vse plemeniteže (*hire*) ter odličneže Faraonove hiše.«

(HMML ACK 00213, 360v–362r)

2.3 Balaj: Pridige o pravičniku Jožefu

Do sedaj obstajajo tri izdaje celotnega dela (Assenami 1737–1746; Bedjan 1891; Lamy 1902). Vsi dosedanji uredniki so pridige pripisovali sv. Efreemu. Delo je bilo v celoti prevedeno samo v latinščino (Lamy 1902). Spodaj navajani prevod je nastal po Bedjanovi izdaji iz leta 1891.

Zgodba Jožefa in Potifarjeve žene se skoraj v celoti dogaja v 4. pridigi iz cikla o Jožefu, ki jo Bedjan podnaslovi »O preizkušnjah pravičnika Jožefa« (*ʿal nesyune d-yawsep kinā*) (Balaj, *Pridige o pravičniku Jožefu* 4 [Bedjan 1891, 83.7]).¹⁶ Balaj že takoj na začetku pove, da je se gospodarica po srečanju z Jožefom vanj zaljubila (83.8-9). Balaj pozna samo ime Potifarja, njegova žena pa ostane anonimna. V pridigi je izpostavljena Jožefova asketskost: »Jožef je preziral svoje telo, dušo pa je oblačil z okraski.« (84.4-5) Temu je v antitetičnem paralelizmu nasproti posta-

¹⁶ Beseda *nesyunā* (»preizkušnja«) se za oznako Jožefove zgodbe uporablja že v rokopisih Pešite, sirskega prevoda Svetega pisma (Heal 2022, 29). Balajeve *Pridige o pravičniku Jožefu* navajam po Bedjanovi izdaji. Letnici 1891 za vejico sledi številka strani, za piko pa navajam številko vrstice, kjer se posamezni verz najde, saj Bedjan v svoji izdaji verzov na žalost ne številči.

vljena Jožefova gospodarica: »Njegova gospodarica je loščila svoje telo, svojo dušo pa je omadeževala z blatom.« (84.6-7) Gospodarica Jožefa zapeljuje, ta pa se ne vda. Nato gospodarica Jožefa prvič ogovori neposredno:

»Potegnila je meč svojega jezika, da bi v nemiru uničila njegova oblačila.¹⁷ »Nisem se trudila, da bi varovala svojo svobodo (*hiruty*), ampak sem pohitela in pokazala svojo voljo. In ker si videl, da sem se vdala, me tvoj um prezira in zasramuje. Ker nisem delovala kot spoštovanja vredne ženske, sem zapisana med prezirane. Če si ti ta, ki varuje svojo čistost (*nakputā*), sem jaz uničila stanje svoje svobode (*hiruty*).« (85.5-10)

Jožef svoji gospodarici odgovori in ji da jasno vedeti, da z njo ne bo prešuštvoval (85.11–87.6). Ona mu odgovori:

»Glej, znano je, da si čist in da se ti krivda ne približa, jaz pa sem prezirana vredna. Naj bo tvoj um združen (*neštawtap*) z menoj in ne bo okrivljeno tvoje početje (*tar'itāk*). Vsa sramota je moja, saj sem hitela h krivičnosti. Ker sem padla in sem pozelela, bom jezna, če mi ne boš odgovoril. Zame je enostavno zlomiti tvojo oblast in prepovedati, kar želiš. Zame je enostavno tudi, da pri tvojem gospodarju povišam ali uničim tvojo slavo. Zavoljo tebe sem govorila »Tvoj služabnik je vreden svobode (*hurārā*)«. Iz tega stanja svobode (*hirutā*) sem se naučila težkega stanja, ko sem stala in brez sramno vprašala za stvar, ki se je razprla zame. Ali nisi ti bolj čist od (drugih) mož in jaz bolj krivična od (drugih) žena? Jaz sem svobodna žena (*bat hire*), ti pa služabnik. Ti si plemenit (*zahyā*), jaz pa nečistnica.« (87.6–88.2)

Balaj nadaljuje:

»Videla je torej, da je bila prezirana in da njeni gibi ljubljenega niso ulovili, in kot volk je iskala trenutek, da bi položila svoje prste na asketa. Izbrala si je trenutek, ko bi vstopila, da se bi, ko bi spoštovani mož nič hudega sluteč vstopil, drzno dvignila nadenj. Zagrabila ga je s svojimi rokami ter pograbila njegovo oblačilo. On pa je bil močan in se je vzdržal. Svoja oblačila je pustil v njenih rokah in njegov obraz se je obrnil od nje. »Temu, kar od mene prosiš, ne bom prisluhnil, saj se bojim svojega gospodarja ter svojega Boga, čigar kazni so zelo težke. Četudi se sedaj ne maščuje, bo moj prestopek (*sakluty*) zapisan pred njim. In ko se želi spomniti nanj, izreče sodbo (*gzar dinā*) o tem, ki se je prekršil. Ne nemir in ne nasilje ne bosta mojega uma prisilila, da izpolni tvojo željo, kajti v svojem umu sem se odločil, da v tvojem grehu (*hṭāhek*) ne bom sodeloval.« (88.3-16)

Jožef steče nag, a Balaj pripomni, da je bil »odet v čistost« (*etkasy men nakputā*) (89.5-6). Med tem, ko je Jožef nag na ulicah, njegova gospodarica že naklepa, kako bi se mu za ponižanje maščevala. V strahu pred tem, da bi se po vsem Egiptu razvedelo, kaj se je v resnici zgodilo, gospodarica sklene, da bo Jožefa obtožila, da jo je napadel in da bo kot dokaz pokazala njegova oblačila, ki so ji ostala v roki (88.16–

¹⁷ Balaj pred tem govori, da je Jožef oblekel oblačila čistosti. V sirski teologiji je oblačenje oz. nadevanje oblačila postalo pomemben teološki motiv (Brock 1992).

90.10). Jožefova gospodarica je videti zaprepadena in to videč jo njeni služabniki vprašajo, kaj se je zgodilo. Z Jožefovimi oblačili v roki jim pove, da ji je Jožef želel storiti silo in da je mu vzela oblačila. Ko se Jožefov gospodar vrne domov, mu bo povedala, kaj je Jožef storil. (90.11–91.13) Ko se gospodar vrne, opazi, da je nekaj narobe, in ženo vpraša, kaj ji je storil njegov služabnik. Ona mu odgovori sledeče:

»Kaj bi ti razkrila, o modri mož? Tvoja modrost je bila zaničevana, kajti zaradi ljubezni, ki si mu jo izkazal, se je tvoj služabnik ponašal in se skvaril. Nad starce si ga povišal in mu dal oblast nad modreci. Vsa tvoja hiša se ga je bala, kajti služabnik je bil počaščen s častjo, ki je prišla od tebe. Poglej kako je bil povzdignjen! Tvojo posteljo, ki ni bila nikoli onečaščena, je želel onečastiti. Moje roke so prijele njegova oblačila, da bi pridobila dokaze (*sāhde*) njegovega dejanja, da bi, če bi razširil govorice, bil obtožen po oblačilih, ki jih je pustil. Poglej njegova oblačila in ne išči dokazov (*sāhde*) njegove izprijenosti (*ruš'eh*). Ne dovoli mu, da bi govoril, saj te bo zavedel s svojo zvitostjo. Kaj bodo vprašanja? Prihrani zaslišanja Egipčanom. Njegova sodba je nastopila in prišli so ga obkolit njegovi tožniki (*qṭegrānawhy*),¹⁸ to je njegova oblačila, ki jih je pustil iz strahu pred tem, kar je naredil. Odneseš ni niti svojih oblačil, kot bi trezen človek mislil, ampak je kot pokvarjenec zbežal. Številna svoja oblačila ti je ukradel, da bi prikrla njegovo bolehnost. Uprla sem se njegovi bolehnosti, da bi ti povedala o njegovi predrznosti.« (92.2–93.4)

Ko sliši ženine besede, je Potifar, Jožefov gospodar, zaprepaden in jim verjame brez pomisleka. Jožefa pošlje v zapor, s tem pa se četrta pridiga iz Balajevega cikla *Pridige o pravičniku Jožefu* tudi konča (93.4–95.8).

Kot predhodna sirska tradicija tudi Balaj pozna nadaljevanje zgodbe o Jožefu in Potifarjevi ženi, ki se dogaja potem, ko Jožef postane upravnik Egipta. Balaj to obravnava v šesti pridigi iz cikla *Pridige o pravičniku Jožefu*,¹⁹ ki vsebuje razmeroma dolg samogovor Potifarjeve žene, v katerem ta sklene, da bo pred Jožefom priznala, da je kriva sama, in Potifarja razglasila za nedolžnega (133.3–137.16). Po tem samogovoru se Potifar in njegova žena ne pojavita več in Balaj srečanja med njima in Jožefom ne opisuje. Pripominja le, da ju Jožef ni kaznoval (138.1–3), nato pa se posveti nadaljevanju Jožefove zgodbe.

2.4 Jakob iz Seruga: Pridige o Jožefu

Četrta pridiga je naslovljena *O Jožefu, ko so ga prodali bratje* (Akhrass in Syryany 2017, 519–525). Pridiga se začne z Jožefovim prihodom v Egipt (vv. 1–54 [Akhrass in Syryany 2017, 519–521]);²⁰ temu sledi obravnava zapleta med Potifarjevo ženo in Jožefom, ki mu je posvečen preostanek pridige (vv. 55–176 [Akhrass in Syryany 2017, 521–525]). Potifarjeva žena je nad Jožefovo lepoto očarana (v. 56 [Akhrass

¹⁸ Beseda je izposojenka iz grščine (κατήγwp = obtoževalec).

¹⁹ Bedjan jo podnaslovi »O povišanju pravičnika Jožefa« (‘*al rumrāmeḥ d-yawsep kinā*) (Bedjan 1891, 128.7).

²⁰ Pridige iz Jakobovega cikla *Pridige o Jožefu* navajam po zaporedni številki verza, na katerega se navezujem, saj sta urednika verze vsake izmed pridig oštevilčila. V oglatem oklepaju podajam referenco na izdajo s številko strani, kjer omenjene verze najdemo.

in Syryany 2017, 521]). Kot preostala sirska tradicija pozna tudi Jakob dialog med Potifarjevo ženo in Jožefom, v katerem ga ona zapeljuje, Jožef pa ji postavlja protiangumente (vv. 96–140):

»O kako dolgo je modrec (*ḥakimā*) tako govoril, ko je svojo gospodarico vsak dan ustavljal pri škodovanju (*sugpānā*):

›Služabnik sem, n ikoli nisem zataval (*t'it*) in ne bom zataval. Ti si moja gospodarica in moj um (*re'yāny*) se ti klanja in ti služi.

Tvojo zapoved (*puqdāneky*) bom poslušal vedno, ko mi bo zapovedana (*simā li*), ne morem pa udejanjiti tega, kar sem slišal od tebe.

V tem, kar je [pravično] zahtevano, te bom počastil kot gospodarico, glede tega, kar pa se ne spodobi, pa opusti prestopke (*met'abrān*), ko te prosim. Razen tega bom poslušal vse, kar me boš prosila. Tudi v tem sem se ti namreč uprl [kot] pravičen.

Ne bi bilo pravično, da bi izdal in osovražil svojega gospodarja, in bi v velikem brezboštvu (*ruš'ā rabā*) svoje življenje odvrigel od Boga.‹

Takrat je malovrednica (*zaliṭā*) rekla plemenitemu Jožefu (*zahyā yawsef*):

›Čemu zavračaš moje plemenite besede?

Ali ni tvoja naloga, da izpolnjuješ mojo voljo, služabnik? Jaz sem se spustila iz svobode (*hi'rutā*), da bi ti služila (*ešta'bad*).

Tebi je v slavo (*rabutā*), da izpolniš, kar ti rečem. Jaz sem se ponižala (*ze'ret*), da bi v revščini (*ba-sniqutā*) prišla do tvojega praga.

Čas je napočil, da te prosim, da udejanjiš mojo voljo (*šebyāny*). Ti imaš namreč svoj lasten sloj in povišala te bom, ko me boš poslušal.

Jaz sem se spustila iz veličastva (*rabutā*), da bi me vzel, ti pa, mladenič (*ṭalyā*), boš povišan (*tirab*), če me poslušaš.‹

Jožef je rekel: ›Ne bom odpadel od Boga in ne bom naredil madeža tvoji čistosti (*dakyuteky*).

Jaz te bom varoval v svoji čistosti in v poštenosti (*taqnūtā*), da ne bom motil reda dobrih stvari (*ṭeksā d-šapirātā*).

Zakaj bi odpadla od ljubezni zakona (*ḥubā d-šawtāputā*) in tudi mene odvrгла od intimnosti (*ḥultānā*) z Bogom?

Pojdi, ti si svobodna žena (*hi'rtā*) in čuvaš resnico (*šrārā*) skupaj z njenim ljubimcem, jaz pa sem služabnik, ki se ne pregreši proti gospodarju Egipčanov.

^[523] Zate je dobro, da varuješ pot [sebe] in svojega moža, zame pa, da varujem svoje zaupanje pri Bogu.

Zakaj bi bila nad tabo sramota, ko bi varala svojega moža (*šawtāpeky*), in nad mano greh, ko bi udejanjil, kar je neprimerno (*wāliṭā*)?

Ostani, o svobodna žena (*hi'rtā*), brez rane in v gospodstvu (*mārutā*), jaz pa v miru in v brezgrešnem služenju (*'abdutā*).

Ne pridruži se sloju prešuštnikov (*tegmē d-gayārātā*), da ne bom tudi jaz zaradi tebe med prešuštniki (*zanāye*).

Glej, sebi varujem čistost (*dakyutā*) in tebi svobodo (*hi'rutā*) in zaradi tega ne bom udejanjil tega, kar me prosiš.‹

Nesramnica reče: »Prav je, da slediš moji volji. Jaz sem tvoja gospodarica in če ne boš poslušal, bo to upor.

Uvidela sem tvoj argument in dobro sem razumela (*ḥawit*) tvoje razmišljanje (*pāruṣūtāk*). To pa je moja volja in zato rej se mi ne moreš upirati.

Če je pri meni krivda, bo ostala [samo pri meni], tudi ko me boš uslišal. In če je prestop moj, bo ves samo moj, ti pa boš ljubkovan.

O ja, prisilila sem te in nimaš sredstva, da bi mi ne ustregel. Zame je lepo in pravično, da narediš, kar sem ti rekla.

Kakšna je namreč gospodarica, ki v svoji hiši ukazuje, pa ni upoštevana? In kakšen je služabnik, ki ne upošteva žene svojega gospodarja?

Videla sem, ne odpadi od reda služabnikov (*ṭeksā d-'abde*) zaradi svojega ponosa, in ne zavrz mi jih besed, saj sem se sklonila, da sem govorila s teboj!«

Jožef je rekel: »Imam še drugega, skritega (*kasyā*) gospodarja. Čeprav tvojega gospodstva (*mārouteky*) ne zavračam, služim njemu.

S katerim delom sem zavračal tvoje besede ali jih zavračam? [Zavračam samo to], kar je zavržno tako zate kot zame.

Kdaj sem prekršil zapoved tvojega veličastva, če ne samo takrat, ko sem se bal Boga?

Glej, moj skriti gospodar zelo ljubi svetost (*qadiṣūtā*) in če bi padel v past prešuštva, bi se jezil.

Obstaja meja, do kod ti služim. In tudi vem, v čem služim temu gospodarju. V vsem, kar je zahtevano od sloja služabnikov, te bom počastil, a varoval bom vse, kar zahteva strah pred Gospodom (*deḥlat māryā*).

Od nekdaj pa je navada našega rodu (*gensan*), da nihče ne prešuštvuje z ženo svojega bližnjega ali s katero koli drugo.

Kako bi lahko prekršil zakon (*ṭeksā*) hiše svojih očetov in se pregrešil zoper Gospoda in zoper ženo gospodarja ter se vklениl v verige prešuštva?«

(vv. 96–130 [Akhrass in Syryany 2017, 522–523])

Jakob razlaga, da se je to dogajalo vsak dan (vv. 131–140 [Akhrass in Syryany 2017, 523]) in kako se je Jožef upiral (vv. 141–163 [Akhrass in Syryany 2017, 524]). Na samem koncu pridige dogajanje doseže svoj vrh, ko gospodarica Jožefa napade, on pa zbeži (vv. 164–170 [Akhrass in Syryany 2017, 524–525]):

Plemenitega je videla znotraj spalnice in zato se je odišavila, da bi se bojevala (*tetkanaš*) v tem boju (*dārā*), v katerem je bila vsak dan nemočna. Vse služabnice (*ṭeksē d-neše*) je utrujala s svojo tesnobo (*ba-rhibutāh*), saj jo je prevzela sila njenega poželenja (*ḥipā d-regtāh*), da je delala več, kot se spodobi.

Narava njenega mesa ni bila, da ostane mirna, in redu nesramnic (*ṭeksā da-sriḥātā*) ne pritiče, da ne bi hitele.

Brezsramno je zagrabila mladeniča v notranji sobani (*tawāwnā*), da bi hitro onečastila pečat njegovi vzdržnosti (*nṭiruteh*).

Sovražna želja je tlela v bednici, Jožef, plemenitež,

pa ni utonil v smrdečem morju.

Levinja si je drznila raztrgati antilopo, da bi postala njen plen, ona pa je iz njenih rok zbežala nepoškodovana.

Volkulja je v svoji jami zgrabila jagnje, da bi pojedla njegovo meso, ono pa je pustilo svojo voljo, varovalo svoje telo ter pobegnilo.

(vv. 164–170 [Akhrass in Syryany 2017, 524–525])

Jakob nadaljevanje zgodbe obravnava v peti himni iz istega cikla. Začetek himne je obnova dosedanje zgodbe (vv. 1–65 [Akhrass in Syryany 2017, 526–528]), temu pa sledi odlomek, v katerem Jakob govori o tem, kako je žena Jožefa zatožila svoji služinčadi in možu (vv. 66–81 [Akhrass in Syryany 2017, 528]). Jožefov gospodar ji verjame in da Jožefa zapreti (vv. 100–101 [Akhrass in Syryany 2017, 529]). Potifarjeva žena in Potifar se v Jakobovem ciklu *Pridig o Jožefu* nato ne pojavita več.

2.5 Prva anonimna pesnitev o Jožefu in Potifarjevi ženi

Prevod

Zadnja pesnitev (*sugitā*) o Jožefu pravičniku in njegovi gospodarici učitelja Jakoba²¹

1. Jožefova zgodba je prišla v moj um (*re'yāny*), ko je sodeloval v velikem prerekanju (*drāšā*)
in v prepiru (*taktušā*) z Egiptčanko ostal pravičen in miren.
2. Žena je videla, da je lep. Njegov obraz je bil lep, poželenje vzbujajoč.
Vnel se je ogenj, ker ga je ljubila, in njeno delo je gorelo zaradi njenega poželenja.
3. Uporabila je laskanje, a ni bil prepričan, sladko prepričevanje, a se ni uklonil.
Pokleknila je in se priklonila ter ga rotila, on pa se ni ujel v njene mreže.
4. Žena je rekla: »Jožef, poslušaj, udejanji mojo željo in spi z mano.
O, Hebrejec (*'ebrāyā*), ne muči me, da kajti vročica ljubezni do tebe se širi po mojem srcu.«
5. Jožef je rekel: »Žena, poslušaj, umiri se od vsega tega,
kajti tudi če sem žejen, ne bom pil ukradene vode,
ampak samo iz svojega studenca.«
6. »O ukradeni vodi se ne boj, kajti nihče ne ve, kdaj je bila popita.
/izgubljeno/
7. */izgubljeno/*
»Je Skriti, ki ni viden, ki vidi in ve, kaj je popito.«
8. »Tvoji valovi, Jožef, butajo v mojem srcu in ne morem se jim upreti.
Poslušaj me, Jožef, osvobodila te bom in imel boš slavo v Egiptu.«

²¹ Besedilo je pripisano Jakobu iz Seruga, toda Brock (2007), ki je pripravil izdajo pesnitve, se nagiba k temu, da je bila pesnitev šele kasneje pripisana Jakobu.

9. »Tvoji valovi so nad mano kot ladja. Reši se od tega.
Ohranita svobodo (*hi'rutā*) svojega zakona (*zuwāgkun*) in skupnost (*šawtāputā*) vajine poroke (*hatnutkun*).«
10. »Ali morda nisem popolna v lepoti, ali morda nisem olepšana z olepšavami, z dišavo odišavljena, da je tvoja duša iztrebila hrepenenje po meni?«
11. »Ali ima morda moj gospodar kaj, česar mi ni dal in nad čimer mi ni dal oblasti,
razen nad teboj, ki si njegova žena? Kako bi lahko storil to zlo?«
12. »To prosim, Jožef. O obtožbi, če do nje pride,
pa ne skrbi zavoljo vsega tega, kajti nihče ni soudeležen v tej skrivnosti (*rāzā*).«
13. »O, Egipčanka, Bog Abrahama in Izaka, njegovega sina,
in mojega očeta Jakoba, ki me je rodil, razkrije skrivnosti (*rāze*) in jih razišče.«
14. »Gorje ti, Jožef! Kaj se ti je zgodilo? Ali ne boš poslušal, kar rečem,
upognil svojega ušesa pred mojim govorom (*šu'itā*) in bil poslušen mojim besedam ter jim verjel?«
15. »Gorje meni, žena, če bi te poslušal in udejanjil to ter te onečastil.
Kajti tudi če bi bilo to skrito mojemu gospodarju, ne bi bilo skrito Bogu.«
16. »To, kar praviš, je zelo grozno, da se razen tega ne bojiš.
Ti nimaš nobene žene, zakaj bi se torej bal?«
17. »To je grozno pred Gospodom, saj se nihče ne bi smel vdati omoženi ženi,
kajti ta si bo po svoji volji zakuril pekel (*gihanā*), ki ne bo ugasnil.«
18. »Tvoj greh, Jožef, naj bo nad menoj. Pojdi za menoj in udejanji mojo voljo
in jaz bom naredila, kakor je tvoja volja, in tvoj gospodar ti bo služil in te cenil.«

/Preostanek je izgubljen/

(Brock 2007, 45–47)

2.6 Druga anonimna pesnitev o Jožefu in Potifarjevi ženi

Prevod

Pesnitev (*sugitā*) o Jožefu in njegovi gospodarici

1. ⇐ Bratje, pridite in poslušajte zgodbo (*šarbeh*) Jožefa in njegove gospodarice, opogumite svoje ume – Aleluja – da boste slišali o trpljenju, ki ga je prenašal Hebrejec.
2. ➤ Jožefovi lepoti se je čudila pokvarjena Egipčanka,
V podobi ognja je po njenem telesu letala ljubezen do njega, Hebrejca.

3. 𐤀 Svojo barvo je očistila z vinom in svoje okončine je ozaljšala z zlatom.
Bisus in svilo je oblekla Egipčanka – Aleluja – in se postavila pred Jožefa.
4. 𐤁 Ne namerno je stopil na pasti, ki jih je nastavila pokvarjenka,
strgal je njene mreže – Aleluja –, zapovedi (*puqdānā*) svojega gospoda pa Hebrejec ni prekršil.
5. 𐤁 »Glej, tvoj gospodar je šel na pot. Ti Jožef pa, koga se bojiš?
Pridi in udejanji mojo voljo – Aleluja – in povišala te bom ter povelicala tvoj prestol, Hebrejec!«
6. 𐤁 »Gorje mi, če te poslušam in moja ušesa prisluhnejo temu, kar mi praviš.
Če te poslušam – Aleluja –, me bo Bog v svoji jezi uničil, o hči Egipčanov.
7. 𐤁 Boj se, žena, sodbe in pekla (*gahenā*), ki ne ugasne,
in poškropi roso na svojo svobodo (*hirutāk*) – Aleluja – pogasi ogenj svoje ljubezni, o, Egipčanka.
8. 𐤁 Bog ne daj, da bi koval zaroto proti možu, ki me je zelo vzljubil
in me postavil za gospodarja nad svojo hišo – Aleluja – in mi dal oblast nad vsem kar ima, o, Egipčanka.«
9. 𐤁 »Vse dobrine Egipta bom ti dala, če me poslušáš.
Če me poslušáš – Aleluja –, te bom naredila za oblastnika Egipta, o, Hebrejec.«
10. 𐤁 »Prisegel bom pri Bogu, Gospodarju nebes in zemlje,
da ne bom nosil krone krivičnosti – Aleluja –, nevestina postelja zvijače ni pravična, o, Egipčanka.«
11. 𐤁 »Krona, narejena iz zlata, hijacintov in smaragdov,
bo položena na tvojo glavo, Jožef – Aleluja –, če udejanjiš mojo voljo, o, Hebrejec!«
12. 𐤁 »Ne zlato, ne srebro, ne hijacinti in ne smaragdi
me ne bodo ločili od ljubezni – Aleluja – Gospoda, ki me je zelo vzljubil, o, Egipčanka.«
13. 𐤁 »Kaj si videl v meni, Jožef, da si me v tem vsem zasovražil?
Ali mar nisem lepa – Aleluja – in ali ne posedujem kraljevega sijaja, o, Hebrejec?«
14. 𐤁 »Ti si ogenj, o, žena, pekel, ki je pripravljen.
Če se ti približam – Aleluja –, bo tudi mene zajel in opekel ogenj, o, Egipčanka.«
15. 𐤁 »Jožef upa, da bo vržen v zapor,
in če smrt ne bo pohitela – Aleluja –, ne bo ta Hebrejec nikoli osvobojen.«
16. 𐤁 Svoje oči je uprla v nebo in prosila svojega gospodarja,
»Deček, Hebrejec, ki se drži tvojih zapovedi (*puqdānayk*) – Aleluja –, naj bo vržen v zapor!«
17. 𐤁 Lažnivka je odprla svoja usta in svojemu gospodarju razkrila skrivnost:
»Hebrejec, tvoj služabnik – Aleluja –, je padel name, da bi me onečastil.«

18. س. Slišal je besede pokvarjenke in verjel lažnivki.
Peljali so pravičnika Jožefa – Aleluja –, v zapor so vrgli Hebrejca.
19. م. Vstala je Jožefova gospodarica in razkrila krivično skrivnost svojemu gospodu:
»On je želel mene in ne jaz njega – Aleluja –, vzemi daritve in pojdi ter se klanjaj Hebrejcu.«²²
20. ٤ Jožefov gospodar je bil jezen in ga je vrgel v zapor.
Razložil je kraljeve sanje – Aleluja – in Hebrejec je prišel ven, čeprav ni ničesar zagrešil.
21. ٥ Slava Jožefovemu Gospodu, kajti pravični je šel ven iz zapora
in šel pred Faraona – Aleluja – ter stal kot kralj nad Egiptom.
22. ٦ Slavljén bodi Bog, Gospodar nebes in zemlje,
ki je rešil pravičnika Jožefa – Aleluja – iz suženjstva pokvarjene Egipčanke.

(Brock 2007, 51–52)

Kratice

BerR – Midraš Prve Mojzesove knjige.

bSot – Babilonski talmud, traktat Sota.

bYom – Babilonski talmud, traktat Yoma.

HMML – Hill Museum Manuscript Library.

Reference

Rokopisni vir

Hill Museum and Manuscript Library, ACK 00213.
<https://w3id.org/vhmmml/readingRoom/view/504408> (pridobljeno 7. 8. 2024).

Primarni viri

Assad, Sauma Assad, ur. 2010. *The Commentary of Saint Ephrem on Genesis with an Arabic Translation*. New Jearsey, NJ: Gorgias Press.

Sokoloff, Michael, in Joseph Yahalom, ur. 1999. *Jewish Palestinian Aramaic Poetry from Late Antiquity*. Jeruzalem: Israel Academy of Sciences and Humanities.

Weinberg, Magnus, ur. 1893. *Die Geschichte Josefs: angeblich verfasst von Basilius dem Grossen aus Cäsarea, nach einer syrischen Handschrift der königlichen Bibliothek in Berlin*. Zv. 1. Berlin: H. Itzkowski.

Brock, Sebastian. 2007. Joseph and Potiphar's Wife (Genesis 39): Two Anonymous Dispute Poems. V: W.J. van Bakkum, J.W. Drijvers in A.C. Klugkist, ur. *Syriac Polemics: Studies in Honour of Gerrit Jan Reinink*, 41–57. Leuven: Peeters.

Bedjan, Paul, ur. 1891. *Histoire Complète de Joseph*. Leipzig: Otto Harrassowitz.

Alhrass, Roger, in Imad Syryany, ur. 2017. *160 Unpublished Homilies of Jacob of Serugh*. Zv. 1, *Homilies 1–72*. Damask: Syriac Orthodox Patriarchate.

Weinreb, Tzvi Hersh, ur. 2013; 2015. *Talmud Bavli*. Zv. 9, *Yoma*. Zv. 20, *Sota*. Jeruzalem: Koren.

Rappoport, Jason, ur. 2022. The Sefaria Midrash Rabbah. Sefaria. https://www.sefaria.org/Bereshit_Rabbah.1?lang=bi&with=About&lang2=en (pridobljeno 29. 8. 2024).

²² Ženine besede so ironične, kot pripominja Brock (2007, 56 op. 26).

Druge reference

- Avsenik Nabergoj, Irena.** 2009. Tema zapeljevanja v izročilu starega Bližnjega vzhoda. *Bogoslovni vestnik* 69, št. 3:259–275.
- — —. 2023. Čustva in vrednote ženskih likov v Stari zavezi. *Edinost in dialog* 78, št. 2:21–49. <https://doi.org/10.34291/edinost/78/02/avsenik>
- Brock, Sebastian.** 1992. Clothing Metaphors as a Means of Theological Expression in Syriac Tradition. V: *Studies in Syriac Christianity: History, Literature and Theology*. Hampshire: VARIORUM.
- Ginzberg, Louis.** 2013. *Legends of the Jews*. Philadelphia, PA: Jewish Publication Society.
- Goldman, Shalom.** 1995. *The Wiles of Women/the Wiles of Men: Joseph and Potiphar's Wife in Ancient Near Eastern, Jewish, and Islamic Folklore*. New York: SUNY Press.
- Goldberg, Abraham.** 1987. The Palestinian Talmud. V: Shmuel Safrai, ur. 1987. *The Literature of the Sages: Part One*, 303–322. *Compendia Rerum Iudaicarum ad Novum Testamentum* 2: The Literature of the Jewish People in the Period of the Second Temple and the Talmud. Assen: Van Gorcum; Philadelphia: Fortress Press,
- Gregg, Robert C.** 2015. *Shared Stories, Rival Telling: Early Encounters of Jews, Christians, and Muslims*. Oxford: Oxford University Press.
- Grypeou, Emmanouela, in Helen Spurling.** 2013. *The Book of Genesis in Late Antiquity: Encounters between Jewish and Christian Exegesis*. Leiden: Brill.
- Gribetz, Sarit Kattan, in David M. Grossberg.** 2016. Introduction: *Genesis Rabbah*, a Great Beginning. V: Sarit Kattan Gribetz, David M. Grossberg, Martha Himmelfarb in Peter Schäfer, ur. *Genesis Rabbah in Text and Context*, 1–21. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Heal, Kristian.** 2022. *Genesis 37 and 39 in the Early Syriac Tradition*. Leiden: Brill.
- Jastrow, Marcus.** 1903. *A Dictionary of the Targumim, The Talmud Bavli, and Yerushalami, and The Midrashic Literature*. London: Luzac & Co.; New York: G. P. Putnam's Sons.
- Kalimi, Isaac.** 2001. Joseph between Potiphar and His Wife: The Biblical Text in the Light of a Comparative Study on Early Jewish Exegesis. *Biblische Notizen* 107–108:55–64.
- Krašovec, Jože.** 2022. Symbolism of Names and of the Word 'Name' in the Bible. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 4:841–862. <https://doi.org/10.34291/bv2022/04/krasovec>
- Mathews, Edward G.** 1994. General Introduction. V: *St Ephrem the Syrian: Selected Prose Works*. The Fathers of the Church 91. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press.
- Phenix, Robert R.** 2008. *The Sermons on Joseph of Balai of Qenneshrin: Rhetoric and Interpretation in Fifth-century Syriac Literature*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Sinai, Nicolai.** 2024. The Christian Elephant in the Meccan Room: Dye, Tesei, and Shoemaker on the Date of the Qur'ān. *Journal of International Qur'anic Studies Association* 9, št. 1:57–118. <https://doi.org/10.1515/jiqsa-2023-0013>
- Skrالovnik, Samo.** 2017. The Dynamism of Desire: the Root hmd in Relation to the Root 'wh. *Vetus Testamentum* 67, št. 2:273–284. <https://doi.org/10.1163/15685330-12341268>
- — —. 2019. Raba korena hmd na religioznem področju: semantična analiza besednega polja hmd pri Izaiji. *Bogoslovni vestnik* 79, št. 4:909–921. <https://doi.org/10.34291/bv2019/04/skrالovnik>
- — —. 2022. *The Meaning and the Interpretation of Desire in the Bible: The Semantic Study of hmd and 'wh Word Fields*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Skrالovnik, Samo, in Maksimilijan Matjaž.** 2020. The Old Testament Background of 'Desire' in 1 Cor 10:6. *Bogoslovni vestnik* 80, št. 3:505–518. <https://doi.org/10.34291/bv2020/03/skrالovnik>
- Sokoloff, Michael.** 2016. The Major Manuscripts of *Genesis Rabbah*. V: Sarit Kattan Gribetz, David M. Grossberg, Martha Himmelfarb in Peter Schäfer, ur. *Genesis Rabbah in Text and Context*, 23–32. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Stemberger, Günter.** 1992. *Introduction to the Talmud and the Midrash*. Fortress Press: Minneapolis.
- Witzum, Joseph Benzion.** 2011. The Syriac Milieu of the Quran: The Recasting of Biblical Narratives. Doktorska disertacija. Princeton University.
- Zellentin, Holger.** 2013. *The Qur'ān's Legal Culture: The Didascalia Apostolorum as a Point of Departure*. Tübingen: Mohr Siebeck.